Rzeszów, 10 listopada 2024 r.

Dr hab. Grzegorz Ślusarz prof. UR

Instytut Ekonomii i Finansów

Uniwersytet Rzeszowski

Recenzja pracy doktorskiej

mgr Anety Janikowskiej pt. „Rola partnerstw terytorialnych w stymulowaniu rozwoju lokalnego" napisanej pod kierunkiem dr. hab. inż. Zbigniewa Brodzińskiego, prof. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Olsztyn 2024

1. Uwagi wstępne

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Anety Janikowskiej pt. „Rola partnerstw terytorialnych w stymulowaniu rozwoju lokalnego" jest przedmiotem postępowania o nadanie stopnia doktora w Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse. Została ona napisana pod kierunkiem naukowym Pana dr. hab. inż. Zbigniewa Brodzińskiego, prof. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

Rozprawa jest przedmiotem oceny pod względem spełnienia wymagań stawianych w postępowaniu o nadanie stopnia doktora we wspomnianej wyżej dyscyplinie. Celem recenzji jest wykazanie oryginalności ocenianej pracy i twórczego rozwiązania problemu na gruncie naukowym.

Rozprawa składa się z sześciu rozdziałów (w tym zagadnienia wstępne), poprzedzonych streszczeniem i abstraktem oraz z podsumowania i wniosków. Łącznie z zestawieniem bibliografii, spisem rysunków, spisem tabel i aneksem liczy ona 260 stron.

Podstawą wykonania recenzji jest powołanie mnie, przez Radę Naukową Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie Uchwałą 114/2024 z dniu 23 października 2024 roku, na recenzenta.

2. Znaczenie tematu

Przedłożona do oceny dysertacja stanowi wielowymiarową ocenę uwarunkowań i rozwoju partnerstw terytorialnych działających w województwie warmińsko-mazurskim. Jest to problematyka istotna w świetle poszukiwania sposobów poprawy spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej regionów, odpowiadającej założeniom zintegrowanego, zrównoważonego podejścia do rozwoju społeczno-ekonomicznego, bazującym na endogennym, przestrzennie zróżnicowanym potencjale. Jednym z istotnych, powszechnie wskazywanym czynnikiem takiego rozwoju jest aktywne partnerstwo w życiu społeczno-gospodarczym. Partnerstwo lokalne stanowi jedną z podstawowych zasad podejścia Leader stosowanego jako specjalny instrument polityki strukturalnej UE, a jego głównym narzędziem są lokalne grupy działania (LGD). Włączenie przedstawicieli społeczności lokalnych (będące podstawą realizacji zasady lokalnego partnerstwa) w budowę strategii lokalnego rozwoju, ich realizację oraz przydział środków na ich realizację ma stanowić efekt synergiczny w procesach rozwojowych. Podejście Leader zapoczątkowane zostało w latach 90. XX wieku i było efektem poszukiwania skutecznych sposobów rozwiązywania problemów obszarów wiejskich znajdujących się w trudnej sytuacji. Z czasem rozszerzone ono zostało na wszystkie obszary wiejskie, a więc na terytorium powszechnie kumulujące współczesne problemy rozwoju społeczno-gospodarczego. Od 2007 roku podejście Leader stanowi już integralną część polityki obszarów wiejskich – obowiązkowy element rozwoju wszystkich obszarów wiejskich. W ten sposób LDG stały się swoistym narzędziem dynamizowania rozwoju społeczno-gospodarczego, skutecznego rozwiazywania problemów w oparciu o endogeniczny potencjał uruchamiany dzięki aktywizacji społeczności lokalnych, budowaniu kapitału społecznego bazującego na lokalnym partnerstwie. Badanie skuteczności wykorzystania tego instrumentu w warunkach polskich regionów ma duże znaczenie poznawcze i utylitarne, zwłaszcza w obszarach kumulacji problemów rozwojowych. Z takimi mamy do czynienia w regionach słabo rozwiniętych gospodarczo o niskim poziomie wzrostu gospodarczego wyrażonego wielkością PKB per capita. Do takich niewątpliwie należy województwo warmińsko-mazurskie, jedno z pięciu województw Polski Wschodniej zaliczanych do problemowych regionów peryferyjnych naszego kraju, i z tego powodu objętych dodatkowym programem UE - Polska Wschodnia finansowanym z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Stąd można uznać, że w dysertacji Doktorantka podjęła ważną i aktualną problematykę wpisującą się w obszar dyscypliny ekonomia i finanse, w regionie gdzie istotne jest rozpoznanie

skuteczności stosowanych rozwiązań i działań sprzyjających dynamizowaniu procesów rozwoju społeczno-gospodarczego, podnoszących spójność społeczną, ekonomiczną i przestrzenną regionu.

3. Założenia badawcze – cele i hipotezy

Głównym celem badań, zadeklarowanym przez Doktorantkę jest *„zidentyfikowanie roli partnerstw terytorialnych oraz wdrażanych przez te partnerstwa strategii w stymulowaniu lokalnego rozwoju społeczno-gospodarczego"*.

Temu celowi podporządkowała cztery cele szczegółowe, wyznaczające zakres rzeczowy i przestrzenny prowadzonych badań oraz determinujących konstrukcję rozprawy, obejmujące:

1. *Wskazanie uwarunkowań ekonomiczno-społecznych mających wpływ na rozwój lokalny, w tym szczególnie zidentyfikowanie aksjomatów terytorialnego paradygmatu rozwoju.*
2. *Poznanie stanu i dynamiki rozwoju lokalnych partnerstw terytorialnych, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru województwa warmińsko-mazurskiego.*
3. *Poznanie motywów przynależności członków do partnerstw terytorialnych, z uwzględnieniem reprezentacji sektorowej i sprawności funkcjonowania LGD.*
4. *Wskazanie możliwości oddziaływania partnerstw terytorialnych na lokalny rozwój społeczno-ekonomiczny.*

W nawiązaniu do przyjętych celów badań oraz studium literatury przedmiotu sformułowała trzy hipotezy badawcze:

– pierwsza zakłada, *że „partnerstwa terytorialne, jako instrumenty zdecentralizowanego, terytorialnego i partycypacyjnego podejścia do rozwoju lokalnego, mają wpływ na lokalny rozwój społeczno-gospodarczy"*,

– druga hipoteza *„głosi, że trójsektorowe partnerstwa terytorialne funkcjonujące na obszarach wiejskich przyczyniają się głównie do rozwoju lokalnego w sferze społecznej"*,

– trzecia hipoteza *„wskazuje, że zakres podejmowanych przez partnerstwa celów i działań tak dotyczących sfery społecznej, jak i gospodarczej oraz środowiskowej, zależy od zgłaszanych w środowisku lokalnym potrzeb"*.

Jak zaznaczyła Doktorantka (s.14) realizacji założonych celów badań oraz weryfikacji sformułowanych hipotez służyło poszukiwanie odpowiedzi na sześć pytań badawczych:

1. *Czy LGD w praktyce pełnią rolę partnerstw międzysektorowych?*
2. *Jakie czynniki mają wpływ na sprawność funkcjonowania partnerstw terytorialnych?*

3. Jakie są możliwości usprawnienia procesu wdrażania przez LGD lokalnych strategii rozwoju?

4. *Jakie są obszary aktywności lokalnych partnerstw terytorialnych funkcjonujących na obszarach wiejskich?*

5. W jakich obszarach jest możliwe zwiększenie aktywności partnerstw terytorialnych na rzecz rozwoju lokalnego?

6. Czy działalność partnerstw terytorialnych odpowiada potrzebom lokalnym i przyczynia się do rozwiązywania problemów społeczności lokalnej, a jeśli tak, to w jakim zakresie?

Oceniając powyższe założenia badawcze nasuwają się pewne uwagi krytyczne dotyczące poprawności sformułowań. Cele szczegółowe powinny stanowić doprecyzowanie celu głównego. Tu, przy formułowaniu celów szczegółowych mamy do czynienia z pewnymi, chyba niefortunnymi sformułowaniami. W przypadku celu pierwszego mamy *„Wskazanie uwarunkowań ekonomiczno-społecznych..."*, *a* chyba bardziej chodziłoby tu o określenie uwarunkowań lub zdefiniowanie uwarunkowań. W celu drugim jest *„Poznanie stanu i dynamiki ..."*, a bardziej poprawnym określeniem byłaby „Ocena stanu i dynamiki..... Poznanie występuje również w celu trzecim, gdzie bardziej precyzyjnym określeniem byłaby „Identyfikacja czynników ..... Podobnie w przypadku celu czwartego zastąpienie określenia *„Wskazanie możliwości ....*" przez np. „Ocena możliwości..... miałoby bardziej badawczy charakter.

W przypadku pytań badawczych należy unikać pytań zaczynających się od „czy".

W każdej rozprawie formułowanie hipotez jest trudnym, a zarazem kluczowym zadaniem, wymagającym precyzji sformułowań pozwalających na jednoznaczną weryfikację. Z treści hipotezy powinno wynikać co będzie potrzebne do jej weryfikacji. W hipotezach badawczych założonych w dysertacji, w mojej opinii, brakuje tej precyzji. W pierwszej hipotezie jest mowa o wpływie partnerstwa terytorialnego na rozwój społeczno-gospodarczy. Jednak z tego zapisu nie wynika o jaki wpływ chodzi – duży, mały, statystycznie istotny? Ponadto trudno jest weryfikować taką hipotezę, gdy ten wpływ odnosimy do tak złożonej kategorii jaką jest lokalny rozwój społeczno-gospodarczy. Od razu nasuwa się pytanie jakie miary, wskaźniki wykorzystamy do oceny tego rozwoju? Podobnie jest w przypadku hipotezy drugiej, w której brakuje precyzji w odniesieniu do rozwoju lokalnego w sferze społecznej, czyli nie wiadomo na jakie składowe tego rozwoju społecznego wpływa (*„przyczynia się?"*) to partnerstwo terytorialne. Również nieprecyzyjnie jest sformułowana hipoteza trzecia, gdzie założono *„że zakres podejmowanych przez partnerstwa celów i działań ..."*w trzech wymienionych w niej sferach, zależny jest od lokalnych potrzeb. Działania są narzędziem realizacji celów. Z treści

tej hipotezy trudno wnioskować czy chodzi o ocenę realizacji celów w wymienionych sferach, czy może o wyznaczanie celów do realizacji, w tych sferach? Niezależnie od tego, weryfikacja tak sformułowanej hipotezy wymagałaby dla każdej z wymienionych sfer (składowych rozwoju) osobnej hipotezy, bo w poszczególnych sferach (przy różnych cząstkowych uwarunkowaniach) efekty działań mogą być całkiem odmienne, tak jak różne są potrzeby.

4. Struktura pracy i metody badawcze - ocena merytoryczna rozprawy

Układ pracy zaprezentowany w spisie treści podporządkowany jest realizacji przyjętych w dysertacji założeń – realizacji celów oraz weryfikacji postawionych hipotez badawczych. Jak już wspominano w uwagach wstępnych, rozprawa składa się z sześciu rozdziałów, poprzedzonych streszczeniem (w języku polskim i angielskim) oraz z podsumowania i wniosków. Łącznie z piśmiennictwem, spisem rysunków, spisem tabel i aneksem liczy ona 260 stron. W zestawieniu bibliograficznym wykazano łącznie 307 pozycji zwartych i artykułów, 16 dokumentów strategicznych, 14 aktów normatywnych oraz 3 pozycje ze źródeł internetowych. W tym zestawieniu ponad 35 % stanowią pozycje angielskojęzyczne. Obudowę bibliograficzną pracy należy uznać za jej niewątpliwy atut.

W aneksie rozprawy, liczącym 39 stron, zaprezentowane zostały wzory czterech kwestionariuszy wywiadów wykorzystane w badaniach prowadzonych przez Doktorantkę oraz zaprezentowane zostały wyniki badań statystycznych - tablice pomocnicze (14 stron), które wykorzystano w analizie.

W układzie tym zachowana została spójność logiczna. Daje się jednak zauważyć pewne dysproporcje objętościowe pomiędzy częścią teoretyczną i empiryczną pracy, z pewną przewagą ilościową rozdziałów teoretycznych (trzy rozdziały) nad empirycznymi (dwa rozdziały). Dysproporcje odnoszą się również do liczby podrozdziałów – zwłaszcza w części empirycznej rozprawy (dwa rozdziały w rozdziale 5, w cztery w rozdziale 6).

W odniesieniu do spisu treści nasuwa się jeszcze jedna uwaga – w takich spisach należy unikać skrótów. Najpierw należy podać pełną nazwę i przy niej skrót, a dopiero po tym można nim operować. Tu w rozdziale 4 i dalszych pojawia się skrót LGD, który nie jest powszechnie znanym skrótem.

Rozdział pierwszy zatytułowany *Zagadnienia wstępne* można uznać jako metodyczny. Poświęcony jest uzasadnieniu wyboru podjętej problematyki badawczej oraz założeniom badawczym rozprawy. W jego początkowej części Doktorantka, w oparciu o literaturę przedmiotu uzasadniła ważność podjętego tematu badań oraz określiła problem badawczy.

W dalszej części przedstawione zostały cele i hipotezy badawcze dysertacji oraz pytania badawcze pomocne w realizacji założeń pracy. Ponadto określony został zakres badań, materiały źródłowe oraz metody badawcze. Zaprezentowany w tej części dobór metod do analizy danych, analizy korespondencji, jak i modelowania strukturalnego należy uznać za poprawny. Walorem tej części jest graficzna prezentacja (schematy blokowe) gromadzenia danych pierwotnych i wtórnych oraz schemat postępowania badawczego. W tej części zabrakło jednak syntetycznego omówienia układ pracy. Brakuje tu również uzasadnienia wyboru województwa warmińsko –mazurskiego jako miejsca realizacji badań szczegółowych.

Rozdział drugi, stanowiący teoretyczną część pracy, poświęcony jest rozważaniom dotyczącym istoty rozwoju lokalnego, wybranych teorii rozwoju regionalnego i lokalnego. W rozważaniach nad współczesnymi paradygmatami rozwoju społeczno-gospodarczego Doktorantka mocno wyeksponowała istotę zmiany paradygmatu polityki rozwoju w kierunku jej terytorializacji związanej z przejściem od procesu odgórnego, sektorowego, hierarchicznego i redystrybucyjnego w kierunku modelu opartego na inicjatywach oddolnych, zasobach endogennych i strukturach sieciowych, z szerokim udziałem społeczności lokalnej. Zasadnicze różnice pomiędzy odgórnym, a oddolnym podejściem do rozwoju zaprezentowane zostały w syntetycznym, tabelarycznym zestawieniu, ujmującym różnice występujących w paradygmatach polityki regionalnej i rozwoju obszarów wiejskich (s.58,59). Końcowa część rozdziału poświęcona została procesowi zarządzania rozwojem na szczeblu lokalnym i ewolucji w zakresie wdrażania polityki rozwoju społeczno-gospodarczego.

Podkreślone zostało, że efektywność procesów prorozwojowych w dużym stopniu zależy od zdolności do mobilizowania lokalnych zasobów i kapitału społecznego, a także od umiejętności tworzenia efektywnych struktur zarządzania i partnerstw terytorialnych. Od skuteczności i efektywności współpracy partnerskiej – w wymiarze terytorialnym – zależy dynamika procesów rozwojowych (s.74).

Podobnie teoretyczny charakter ma **rozdział trzeci**. Skupiono się w nim na partnerstwie terytorialnym jako narzędziu stymulowania rozwoju lokalnego. W początkowej części rozdziału zaprezentowano ideę partnerstwa oraz ewolucję jego roli w polityce rozwoju społeczno-gospodarczego. W dalszej części rozdziału przedstawiono partnerstwo i współpracę w wybranych koncepcjach teoretycznych. Na tle tych rozważań omówione zostały atrybuty i modele partnerstw lokalnych, ich typy i formy.

W kolejnym, teoretycznym, **czwartym rozdziale** skoncentrowano się na zagadnieniach dotyczących podejścia LEADER, a w szczególności na jego roli i znaczeniu w tworzeniu partnerstw terytorialnych, jak również w stymulowaniu rozwoju lokalnego. Doktorantka

wyjaśniła, często pojawiającą się wątpliwość dotyczącą przyczyny używania określenia „podejście lub metoda" poprzedzającego LEADERa, który w rzeczywistości jest jednym z programów finansowania działań lokalnych. Jednak w przypadku LEADERa, użycie tych określeń ma podkreślić jego wyjątkowość i innowacyjność wyrażające się w sposobie programowania i zarządzania rozwojem lokalnym. O jego odrębności i wyjątkowości, jak tu podkreślono, decyduje siedem fundamentalnych cech, współistniejących i stosowanych równocześnie w procesie rozwoju. Cechy te zostały omówione w tym rozdziale.

W dalszej kolejności rozważania poświęcone były lokalnym grupom działania (LGD) stanowiącym główne narzędzie podejścia Leader, a tym samym ważny instrument wsparcia obszarów wiejskich w Polsce. W końcowej części rozdziału omówiono korzyści i ograniczenia trójsektorowych partnerstw terytorialnych.

Część teoretyczną pracy oceniam bardzo pozytywnie. Osadzona na gruncie ekonomii stanowi obszerny przegląd literatury, gdzie przywoływane są liczne teorie, definicje i klasyfikacje. Wzbogacony on jest prezentacjami graficznymi (rysunkami) i tabelarycznymi syntezującymi prowadzone wywody, pozwalającymi łatwiej przyswajać omawiane zagadnienia. Jest to niewątpliwym walorem pracy. Rozdziały teoretyczne mają charakter przeglądowy. Całość teoretyczna pracy jest dobrze osadzona w bogatej literaturze krajowej i zagranicznej.

Podsumowując część teoretyczną rozprawy można stwierdzić, że jest ona logiczna, spójna, oparta na bogatej literaturze, a swoimi wywodami Doktorantka potwierdziła swoją szeroką wiedzę.

Rozdział piąty jest rozdziałem empirycznym. Poświęcony on jest diagnozie rozwoju trójsektorowego partnerstwa terytorialnego w województwie warmińsko-mazurskim. Szczególną uwagę zwrócono tu na potencjał i zasięg odziaływania lokalnych grup działania (LGD). Analiza tu zaprezentowana opiera się głównie na pierwotnych źródłach danych pochodzących z badań przeprowadzonych przez Doktorantkę, co niewątpliwie należy uznać za walor pracy. Jednak wzbogacenie badań materiałami statystycznymi ze źródeł wtórnych znacznie zwiększyłoby możliwości wnioskowania. Kluczową sprawą w funkcjonowaniu LGD jest realizacja zasady lokalnego partnerstwa stanowiącego jedną z podstawowych zasad podejścia Leader, zaś podstawą partnerstwa jest zaufanie. Stąd i realizacja zasady lokalnego partnerstwa wymaga dialogu, aktywizacji społeczności lokalnych w działaniach związanych z rozwiazywaniem ich problemów, związanych z realizacja celów. Podkreśla to również Doktorantka stwierdzając, że *„Zadaniem LGD jest więc m.in. mobilizowanie lokalnych*

przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, grup nieformalnych jak również ogółu mieszkańców do aktywności na rzecz rozwoju" (s.162).

To wszystko wymaga niewątpliwie czasu i wysiłku ale równocześnie wskazuje, że partnerstwo musi być dostosowane do specyfiki określonego terytorium. Bowiem, o ile można mówić o uniwersalności występujących problemów rozwojowych, to już możliwości ich rozwiązywania są często determinowane zróżnicowaniem endogenicznego potencjału danego terytorium. To zaś sprawia, że podobne narzędzia wykorzystywane w stymulowaniu rozwoju mogą dawać różne rezultaty. Stąd też, w badaniach dotyczących partnerstw terytorialnych, w tym funkcjonujących w ich ramach lokalnych grup działania, warto uwzględniać specyfikę terytorium na którym działają, a więc w większym stopniu korzystać z danych wtórnych pozwalających ocenić taką specyfikę. Taka pogłębiona analiza jest również ważna w ocenie wpływy partnerstwa na kreowanie rozwoju lokalnego, któremu poświęcony jest rozdział szósty.

Można powiedzieć, że Doktorantka również dostrzegała potrzebę pogłębionych badań analizując m. in. wpływ wielkości obszaru i liczby ludności na sprawność funkcjonowania lokalnych partnerstw, stwierdzając *„Liczba ludności, podobnie jak wielkość obszaru, może stanowić czynnik mający wpływ na sprawność funkcjonowania lokalnych partnerstw. Jednak także w analizie tej zależności należałoby wziąć pod uwagę inne cechy jakościowe związane z populacją partnerstwa...."*. Swoją drogą szkoda, że tej kategoryzacji LGD ze względu na wielkość ich obszaru funkcjonowania i liczbę ludności zaprezentowanej w p. 5.2 nie wykorzystano w dalszej analizie. Przy lekturze tego rozdziału nasuwa się jeszcze uwaga techniczna. Doktorantka często posługuje się określeniem perspektywa 2007-2013, perspektywa 2013-2020, czy jeszcze dalsza. To jednak oznacza pewien skrót, bo przecież nie chodzi tu o lata zawarte w podawanych przedziale, ale o perspektywę finansową, określającą ramy finansowania z budżetu UE. Stąd potrzebne jest wcześniejsze wyjaśnienie stosowania takiego skrótu lub należy posługiwać się kompletnym określeniem - perspektywa finansowa.

W ostatnim, **szóstym rozdziale,** również empirycznym, dokonano oceny wpływu partnerstwa na kreowanie rozwoju lokalnego. Realizacji tego służyła ocena uwarunkowań współpracy międzysektorowej, ocena ograniczeń i możliwości poprawy procesu wdrażania strategii rozwoju, ocena dynamiki rozwoju lokalnego w kontekście realizacji strategii partnerskich oraz ocenę wpływu działalności LGD na zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie problemów lokalnych.

W początkowej części rozdziału (s155) Doktorantka podkreśliła, że *partycypacyjne, transparentne planowanie rozwoju, uwzględniające interesy możliwie szerokiego grona*

mieszkańców wymaga realnej współpracy i zaangażowania przedstawicieli różnych sfer życia lokalnego. Współpraca między sektorami publicznym, gospodarczym i społecznym jest warunkiem zasadniczym i nieodzownym do budowania i wzmacniania obywatelskiego modelu społeczeństwa, który przyczynia się do kolektywnego rozwiązywania problemów czy realizacji inicjatyw prorozwojowych. Bez współpracy międzysektorowej skuteczne wdrażanie idei trwałego i zintegrowanego rozwoju jest znacznie utrudnione (s155).

W odniesieniu do tego należy się zgodzić z Doktorantką, która dalej stwierdza, że *„W kontekście realizowanych badań ważne było więc poznanie nie tylko deklaratywnego, ale przede wszystkim rzeczywistego stanu zaangażowania członków w prace partnerstwa .... (s156).* W tym momencie nasuwa się zasadnicze pytanie, czy na podstawie opinii badanej grupy można ocenić rzeczywisty stan zaangażowania? albo też pytanie, co należy rozumieć pod określeniem *„rzeczywisty stan zaangażowania"?*

Pewien niepokój związany z realizacją zasady partnerstwa w regionie mogą budzić wyniki zaprezentowanych badań (s.158,159). Wynika z nich, że wiodącym motywem przynależności do Lokalnych Grup Działania (LGD) i Lokalnych Grup Rybackich (LGR), w regionie, jest chęć pozyskania środków. Istnieje więc realne ryzyko, że przy ograniczonej puli środków na realizację podejścia LEADER, w LGD i LGR może pojawić się konkurowanie o te środki, stanowiące zagrożenie dla pogłębiania partnerstwa.

Podrozdział 6.3 zatytułowany jest *Dynamika rozwoju lokalnego w kontekście realizacji strategii partnerskich.* Jednak z jego treści wynika, że jest to raczej ocena zmian wynikających z realizacji strategii partnerskich i do tego oparta tylko na opiniach respondentów.

Ocena wpływu działalności LGD na zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie problemów lokalnych odniesione zostało do realizacji lokalnej strategii rozwoju. Słusznie tu podkreślono, że *„Podstawę planowania i zarządzania rozwojem lokalnym, zgodnie z metodą LEADER, stanowią strategie rozwoju ukierunkowane terytorialnie, zintegrowane i tworzone oddolnie w oparciu o zasoby endogenne....."* a sukces w realizacji strategii *„...może zostać osiągnięty poprzez aktywny udział szerokiego grona interesariuszy na każdym etapie zarządzania rozwojem, od kreowania dokumentów strategicznych, poprzez wdrażanie inicjatyw rozwojowych, po monitoring efektów ich realizacji i aktualizację przyjętych zamierzeń (s.182).*

W kontekście tego kluczową sprawą staje się metoda budowy strategii, a w niej proces uspołecznienia prac. Wiadomo, że zgodnie z wymaganiami podejścia LEADER wszystkie lokalne strategie rozwoju muszą być strategiami uspołecznionymi. Jednak to uspołecznienie może różnie wyglądać. W procesie budowania partnerstwa konieczny jest efekt uspołecznienia, wynikający z budowania relacji w trakcie fizycznego uczestnictwa w procesie

jej budowy członków lokalnych grup działania, przedstawicieli społeczności lokalnej, przedstawicieli administracji, kluczowych instytucji z terytorium objętego planowaniem strategicznym. Takiego efektu nie daje „uspołecznienie strategii" polegające na wprowadzaniu badań ankietowych na różnych etapach jej budowy (co jest dosyć powszechnie stosowaną praktyką - nawet przy strategiach budowanych metodą ekspercką). Dlatego też, wydaje się, że w prowadzonych badaniach warto było zapytać jakimi metodami były budowane strategie, na czym polegało ich uspołecznienie?, a potem sprawdzić jak różne formy uspołecznienia prac nad strategią wpływają na skuteczność realizacji celów, które powinny służyć rozwiazywaniu problemów lokalnych, podnoszeniu jakości życia mieszkańców gmin objętych działaniami lokalnych grup działania i lokalnych grup rybackich.

Podsumowanie i wnioski stanowią zwieńczenie ocenianej rozprawy. Doktorantka odnosi się tu do realizacji przyjętych w pracy założeń, a więc do realizacji celów oraz weryfikacji założonych hipotez. Autorka stwierdza, że wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły na realizację założonych celów oraz na *„pozytywną weryfikację"* (wystarczy napisać, że pozwoliły na weryfikację, bo jak coś jest zweryfikowane to oznacza, że jest prawdziwe) wszystkich, trzech przyjętych hipotez. W świetle wcześniejszych uwag dotyczących hipotez można dyskutować, czy wyniki przeprowadzonych badań, opierające się głównie na opiniach, są wystarczające do weryfikacji hipotez? W końcowej części tego punktu Doktorantka sformułowała osiem rozbudowanych wniosków. W tym znajdują się postulaty dotyczące dalszego rozwoju współpracy międzysektorowej, która tak pozytywnie wpływa na rozwój społeczno-gospodarczy obszarów funkcjonowania lokalnych grup działania.

Szkoda, że w ostatecznej konkluzji nie wskazano potrzeby kontynuacji i kierunków dalszych badań.

5. Strona warsztatowa

Redakcja pracy jest poprawna. Autorka posługiwała się językiem poprawnym od strony stylistycznej, ale pojawiały się równie określenia potoczne. Nie ustrzegła się jednak pewnych usterek o charakterze technicznym bądź redakcyjnym. Nie mają one istotnego wpływu na jakość pracy i ocenę końcową.

6. Wnioski końcowe

W przedstawionej ocenie dokonano przeglądu wartości recenzowanej dysertacji, wskazując na jej atuty oraz na elementy dyskusyjne i uwagi krytyczne. Te ostatnie mogą być przydatne

w kontynuacji badań i doskonaleniu warsztatu badawczego.

Podsumowując, podkreślić należy, że Doktorantka w swojej rozprawie, podjęła ważną i aktualną problematykę dotyczącą partnerstwa terytorialnego stanowiącego ważny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego. Rozpoznanie i ocena skuteczności rozwiązań i działań stosowanych w ramach partnerstwa, sprzyjających dynamizowaniu procesów rozwojowych, ma szczególne znaczenie w regionach słabiej rozwiniętych gospodarczo. Do takich niewątpliwie należy objęte badaniami szczegółowymi województwo warmińsko-mazurskie. Problematyka pracy zarówno w części teoretycznej, jak i empirycznej mieści się w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Analiza całości recenzowanej rozprawy doktorskiej mgr Anety Janikowskiej pt. „Rola partnerstw terytorialnych w stymulowaniu rozwoju lokalnego" pozwala na stwierdzenie, że rozprawa w wystarczającym stopniu spełnia wymogi pracy doktorskiej zgodnie z art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz.U. Nr 65, poz. 595, z późn. zmianami). Wnoszę zatem do Rady Naukowej Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie o dopuszczenie jej Autorki do publicznej obrony.

